

Axel Plathe

UNESCO

UNESKOV PROGRAM HITNIH MJERA ZA ZAŠTITU VITALNOG GRADIVA U SLUČAJU ORUŽANIH SUKOBA

UDK 930.25:025.8
651.57:7.025

Stručni članak

Nakon što je u okviru svog programa "Pamćenje svijeta" pokrenuo studiju o uništenom i oštećenom arhivskom gradivu, UNESCO je 1997. godine povjerio Međunarodnom arhivskom vijeću da razvije program za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanog sukoba. Program pod nazivom "Emergency Programme for Safeguarding of vital records in the event of armed conflict" objavljen je 1998. godine. Uz kratak pregled Preporuka za zaštitu vitalnog gradiva u vrijeme oružanih sukob, nastalih na temelju spomenutih studijama, u formi Vodiča autor iznosi kratke upute za razvoj takvog programa, primjenjive u bilo kojoj zemlji i u uobičajenom tehnološkom okruženju.

Ključne riječi: vitalno gradivo, arhivsko gradivo, oružani sukobi, zaštita gradiva, UNESCO

Sadržaj/pozadina

XXXI. međunarodna konferencija Okruglog stola o arhivima održana u Washingtonu 1995. godine, razmatrala je ozbiljne opasnosti koje za arhivsko gradivo predstavljaju ratovi i drugi sukobi, čije posljedice predstavljaju prijetnju temeljima prava građana i država.

U jednoj od svojih rezolucija ona je zatražila od UNESCO-a da pokrene RAMP studiju o toj temi. UNESCO je, svjestan razmjera i prirode tog problema, pokrenuo studiju o uništenom i oštećenom arhivskom gradivu od 1900. godine, kao dio svog programa "Pamćenje svijeta".

On je također, u suradnji s Međunarodnim arhivskim vijećem, sudjelovao i u misijama za pomoć arhivima u Bosni i Hercegovini 1995. i 1996. godine.¹ Kao logični slijedeći korak UNESCO je 1997. godine povjerio MAV-u da razvije programe hitnih mjera za zaštitu vitalnog gradiva u slučaju oružanog sukoba. "Emergency Programme for Safeguarding of vital records in the event of armed conflict" objavljen je 1998. godine.

Osnova projekta

Zaštita u slučaju oružanih sukoba može se smatrati specijaliziranim aspektom zaštite od prirodnih katastrofa. Ona zahtjeva isti pristup analizi rizika i procjena nakon čega slijedi razvoj strategija za izbjegavanje i smanjenje opaženih rizika. U početnoj fazi postoji opasnost od neposrednih fizičkih oštećenja i požara kao posljedica bombardiranja, dok će se nakon borbi opasnosti za gradivo nastaviti od šteta na zgradi i opremi, zajedno s dislociranjem službi i osoblja. Iskustva u bivšoj Jugoslaviji pokazuju da više štete na arhivskom gradivu nastaje od kasnijih efekata, nego od aktualnog ratovanja.

Zaštita u slučaju oružanih sukoba mora uzeti u obzir 2 elementa. **Prvi:** korštenje zaštitnih tehnika u arhivskoj zgradi (zaštita in situ), izgradnja ojačanja same zgrade kako bi se povećala izolacija arhivskoga gradiva od područja snažne energije koja se oslobađa u oružanim sukobima. Iz tog razloga manageri u arhivima mogu preuzeti ideje i tehnike od vojnih inženjera. **Drugo:** evakuacija i smještanje u sklonište zbirki ili dijelova zbirki, ili kopija dokumenata na drugim formatima, što uključuje kriterije selekcije za zaštitu, određivanje skloništa, fizički raspored za preseljenje i razmatranje okolnosti u kojima će postupak započeti.

Premda je oružani sukob posebna prijetnja arhivima, mnogo toga što je spomenuto u projektu može također biti od značaja i u zaštiti od prirodnih katastrofa.

Studija

Program hitnih mjera utemeljen je na studijama koje su provedene u tri zemlje. Izabrane su manje zemlje kako bi posao bio izvediv u kratkom vremenskom razdoblju koje je zadano, a zemlje su morale imati i nacionalnu arhivsku upravu sposobnu provesti taj posao.

Različite zemlje pokazale su, također, niz upravnih i arhivskih tradicija, niz klimatskih uvjeta, koji su pomogli da se ispituju neka od načela za planiranje hitnih mjera.

¹ Arhivi Bosne i Hercegovine, Sarajevo i Mostar, UNESCO: Pariz, 1995. (FMR/CII/PGI/95/103; Tajni tehnički izvještaj).

U Evropi, **Hrvatska** je bila jasan izbor, zbog toga što ima neposredno iskustvo utjecaja rata na kulturnu baštinu, uključujući arhive, ali je sada u fazi post-ratnog oporavka, s djelotvornim nacionalnim arhivskim sustavom.

U Africi, **Gambia** je izabrana kao mala zemlja s dobro izgrađenom arhivskom upravom i records managementom.

U Srednjoj Americi, **Costa Rica** je izabrana uglavnom zbog veličine i postojanja dobre nacionalne arhivske strukture, ali također i zbog zanimljivog razloga da u njoj postoji ustavna zabrana postojanja stalne vojske.

Sažetak Preporuka

Vitalno gradivo

1. Nacionalni arhiv u svakoj zemlji treba, u dogovoru s vladom i stvarateljima, definirati što je to vitalno gradivo; to obično nije više od 4% ukupnog gradiva.
2. Gradivo definirano kao vitalno treba, također, biti razvrstano po prioritetima i važnosti
3. Obavijesna pomagala trebaju biti kopirana u razdoblju mira, a kopije trebaju biti pohranjene na udaljenom mjestu.
4. Svo vitalno gradivo treba biti pohranjeno na policama i u kutijama (ili u svežnjevima) na odgovarajući način.

Arhivske zgrade

1. Snaga arhivske zgrade treba biti utvrđena i iskorištena kako bi se osiguralo područje za zaštitu vitalnog gradiva in situ.
2. U slučajevima kada i osoblje i arhivsko gradivo mora biti smješteno u zgradi, to je potrebno zajednički planirati na početku kako mjere zaštite jednoga ne bi predstavljale rizik za drugo.
3. Dokumentacija o programu hitnih mjera treba uključivati i plan zgrade.
4. Popis vitalnog gradiva treba biti unaprijed pripremljen, s naznakom njegovog smještaja, a lokacije trebaju biti naznačene na planu. I popis i plan moraju se čuvati u tajnosti.

Procjena rizika

1. Procjena rizika, utemeljena na potencijalnoj opasnosti, njenoj vjerojatnosti i ozbiljnosti, treba biti osnova programa hitnih mjera.
2. Nacionalni arhivi bez iskustva procjene rizika, trebaju se savjetovati s kolegama u drugim institucijama, u vladi ili hitnim službama, kako bi se upoznali s osnovnim tehnikama.

Preformatiranje

1. Arhivi trebaju započeti s programima presnimavanja svog vitalnog gradiva na druge formate, obično na mikrofilm, s time da se započne s onim koje se smatra najvrijednijim (vidi Preporuku 3)
2. Master kopije mikrofilmova vitalnog gradiva trebaju biti pohranjene na udaljenom mjestu; u slučaju kada Nacionalni arhiv ima samo jednu zgradu ili su njegove zgrade blizu jedna druge, mikrofilmovi trebaju biti premješteni u drugu instituciju.
3. Potrebno je, također, uzeti u obzir da se sigurnosna kopija vitalnog gradiva treba poslati u inozemstvo u svrhu dodatne zaštite.
4. Ukoliko arhivi nemaju mogućnosti mikrofilmiranja, potrebno je provesti ograničeno fotokopiranje vitalnog gradiva, s time da se osigura da je ono prikladno za kopiranje na taj način.

Zaštita

1. Zaštitu in situ treba uvijek treba najprije razmotriti. Samo ukoliko to nije moguće ili prikladno, treba uzeti u obzir evakuaciju vitalnog gradiva.
2. Arhivi trebaju također imati izvanredni plan za hitnu evakuaciju vitalnoga gradiva, koji sadrži popis onoga što je potrebno evakuirati (i kojim redom); gdje treba evakuirati i na koji način.
3. U razdoblju opasnosti potrebno je organizirati 24-satni nadzor, s djelatnicima organiziranim u smjene, kako u arhivskoj zgradi, tako i u bilo kojem skloništu.
4. Djelatnici arhiva trebaju prakticirati i koristiti vreće sa pjeskom kao dio treninga za pripravnost na katastrofe.

Politika u slučaju katastrofa

1. Svi arhivi trebaju izraditi procedure za slučaj opasnosti u pismenom obliku.
2. Programi hitnih mjera za zaštitu arhivskog gradiva u slučaju oružanih sukoba trebaju biti razvijeni zajedno sa općim planom pripravnost na katastrofe. Tamo gdje ne postoji takav plan, potrebno ga je razviti zajedno s programom hitnih mjera zaštite u slučaju oružanog sukoba.
3. Plan bi trebao biti izrađen na višoj razini i uz punu podršku ravnatelja institucije.
4. Dio plana mora biti stvaranje zaliha materijala i opreme koji odgovaraju potrebama institucije i vitalnog gradiva.
5. Planovi moraju biti redovno revidirani i testirani, a osoblje mora proći obvezan trening.

Plavi štiti

1. Simbol plavog štita treba se koristiti za označavanje objekata kulturne baštine, uključujući arhive, ali arhivisti trebaju imati na umu potencijalnu opasnost identificiranja mete od strane potencijalnog neprijatelja.
2. Nacionalni arhivi trebaju, zajedno s drugim institucijama koje čuvaju kulturnu baštinu, ispitati mogućnost formiranja nacionalnog Povjerenstva Plavog štita.

Međunarodno Povjerenstvo Plavog štita (ICBS)

Četiri organizacije zainteresirane za zaštitu i promociju kulturne baštine, MAV (Međunarodno arhivsko vijeće), IFLA, ICOM (Međunarodno vijeće muzeja) i Međunarodno vijeće spomenika kulture i nalazišta (ICOMOS) 1996. godine utemeljile su zajedničko Povjerenstvo.

Povjerenstvo je prozvano po Plavom štitu, simbolu za označavanje kulturne baštine utvrđenom Haškom konvencijom o Zaštiti kulturnih dobara baštine u slučaju oružanih sukoba 1954. godine.

Njegov je cilj osigurati prijedloge za zaštitu kulturne baštine u slučaju utvrđenih prijetnji ili katastrofa, omogućiti međunarodnu reakciju na prijetnje ili katastrofa, djelovanje savjetodavnog karaktera u slučajevima koji spadaju pod Hašku konvenciju i poticanje zaštite i poštivanja kulturnih dobara i naročito promoviranje viših standarda pripravnosti na rizike.

Vodič za razvoj programa hitnih mjera za slučaj katastrofa

Ciljevi

Na temelju procjene stanja, izrađen je opći vodič za izradu programa, primjenjiv u drugim zemljama.

Program hitnih mjera je u biti praktični dokument, primjeren za jednostavno (uobičajeno) tehnološko okruženje. On je namjenjen arhivistima i specijalistima za zaštitu, kao i svima onima koji su uključeni u upravljanje arhivima. On će im pomoći u planiranju kako reagirati; on treba, također, biti izrađen na način da se može koristiti za utjecaj na odgovorne osobe u vladi i upravi.

Vodič je namjenjen za postizanje brojnih ciljeva:

- kao pomoć managerima u arhivima da brzo i djelotvorno reagiraju u ratnim okolnostima ili u okolnostima predstojećeg rata;
- smanjiti na najmanju moguću mjeru oštećenja na najvažnijem gradivu;
- osobama zaduženim za donošenje odluka ukazati na važnost vitalnog gradiva i nužnost dostupnosti potrebnih sredstava prije, tijekom i nakon opasnosti;

- dati osoblju arhiva praktične upute o tome što je potrebno činiti u takvim slučajevima;
- poticati arhiviste da poduzmu jednostavne radnje kao mjere opreza, koje će biti zaštita protiv drugih vrsta katastrofa.

Struktura

- Vodič je podijeljen u osam poglavlja
- pozadina (podaci o vašoj zemlji i arhivu)
 - definiranje vitalnog gradiva
 - provjera zgrade
 - provjera gradiva
 - provjera pohrane
 - procjena rizika
 - reakcija
 - politika u slučaju opasnosti.

Svako poglavlje je podijeljeno u tri dijela: **prvo**, uvodni dio (u kojem se objašnjava o čemu govori to poglavlje), **drugo**, govori se o tome što je potrebno učiniti i **treće** kontrolni popis pitanja.

Na kraju se nalaze dva Dodatka, "Suradnja i koordinacija" i "Trening".

Poglavlje 1 – Pozadina

Ovo poglavlje je namijenjeno čitateljima izvan arhiva, koji nastoje razumjeti program hitnih mjera, npr. djelatniku u pismohrani. Ono treba uključivati osnovne informacije koje će pomoći takvim osobama da razumiju program. On bi trebao dati kratak prikaz arhiva: povijest, datum najstarijeg gradiva, količina gradiva, smještaj. Također, trebao bi pružiti detalje o okolini: temperaturi i vlažnosti i njihovim promjenama tijekom godine, itd.

Poglavlje 2 – Definiranje vitalnog gradiva

Svo arhivsko gradivo je, po definiciji, jedinstveno, nedjeljivo i određeno za trajnu zaštitu. Ipak, gubitak bilo kojeg dijela arhivskog gradiva kao rezultat oružanog sukoba ili drugih uzroka je tragedija za ustanovu, naciju, pa čak i svijet. Svo arhivsko gradivo zaslužuje maksimalnu moguću zaštitu.

Ipak, u uvjetima opasnosti, kada su sredstva ograničena, a naponi moraju biti fokusirani i ciljani, nemoguće je zaštititi ili sačuvati sve, te je potrebno donijeti teške odluke. Upravo iz tog razloga imperativ je se prije svega ozbiljno razmotri definiranje osnovne jezgre najvrijednijeg gradiva, koje će imati prioritet prilikom zaštite,

evakuacije ili spašavanja. Definiranje te jezgre je temeljno za cijelokupni program hitnih mjera. Ukoliko se to ne izvede na pravilan način, zaštićeno ili spašeno može biti pogrešno gradivo, ili još gore, nijedan dio gradiva neće biti spašen. Arhivistima je naravno teško donositi takve odluke, budući su svjesni važnosti svih fondova koje čuvaju i njihove međusobne povezanosti. No, ukoliko to ne učine, te ne postoji unaprijed izvršen izbor onoga što će se zaštititi i što treba sačuvati u slučaju opasnosti, odluku će na licu mjesta donijeti služba za izvanredna stanja ili vojne snage, s rezultatima koji će u najboljem slučaju biti arbitrarni, a u najgorem katastrofalni. Jasno je da, zbog profesionalnog znanja i obuke koje mogu primijeniti pri takvim odlukama, arhivisti moraju biti ti koji ih donose.

Projekt koristi ideju "vitalnog gradiva", koncept koji je nastao u svijetu records managementa, a predstavlja one dokumente koji se smatraju nužnim za organizaciju, koja u ovom slučaju može biti nacija ili nacionalni arhiv. Kao što je jedinstveno i nenadomjestivo, vitalno gradivo je određeno i nužno za nastavak poslovanja organizacije. Ono sadrži informacije nužne za ponovnu izgradnju pravnog i financijskog položaja organizacije i za očuvanje njenih prava i prava njenih djelatnika, korisnika njenih usluga i imatelja/vlasnika. U kontekstu tog projekta, pod pojmom "organizacija" treba uzeti u obzir i naciju i nacionalni arhiv.

Obavijesna pomagala, pod kojima podrazumijevamo sve oblike kataloga, inventara ili indeksa, su eksplicitno uključena u vodič o definicijama.

Projekt nije ograničen na gradivo nacionalnih arhiva ili drugih arhiva. Jasno da će postojati vitalno gradivo koje je još uvijek aktivno ili poluaktivno i koje se još uvijek nalazi kod stvaratelja. Bilo koji program hitnih mjera mora, iz tog razloga, uzeti u obzir pitanja zaštite tog gradiva, što uključuje svijest starijih administratora o njegovoj važnosti, pružanje savjeta imateljima o fizičkim mjerama za poboljšanje njegove zaštite i, ako je moguće, ponudu da se ono preuzme u arhiv.

Sljedeći utvrđeni pristup, projekt preporuča da gradivo koje je definirano kao vitalno, treba činiti oko 4% ukupnog gradiva neke ustanove.

Ukoliko je količina izabranog gradiva prevelika, to će ozbiljno utjecati na sposobnost arhiva da ga zaštiti u slučaju opasnosti. To može voditi do većih šteta na kulturnoj baštini. Većom količinom gradiva moći će se upravljati ukoliko se osigura da je utvrđeno koje je gradivo prioritarno. Nakon toga, ovisno o dostupnim sredstvima, mogu se donijeti odluke o tome što treba biti zaštićeno. Takvo utvrđivanje prioriteta je preporučljivo, čak i ako je utvrđena manja količina vitalnog gradiva.

Poglavlje 3 – Provjera zgrade

Zgrada je prva linija obrane arhivskoga gradiva, te je presudna za uspjeh programa zaštite. Karakteristike zgrade, njena lokacija i konstrukcija moraju biti ispita-

ne, njene slabosti trebaju biti analizirane i moraju biti donesene odluke o smanjenju takvih slabosti ili njihovom uklanjanju. Snaga zgrade mora biti utvrđena i ispitana.

Lokacija će imati važan utjecaj, budući da su najveće štete u oružanim sukobima uglavnom neizravane, prije nego usmjerene neposredno na arhive.

Tip zgrade će utjecati na to koliko će struktura uspjeti odoljeti napadu ili slučajnom oštećenju. Glavna slabost u strukturi zgrade, utvrđena u studijama, bile su velike staklene površine, kako na prozorima, tako i na krovovima. Stropovi su druga slaba točka zgrade.

Politika održavanja je čimbenik koji utječe na to kako će se zgrada suočiti s katastrofom. Slabo održavanje ili izostanak održavanja mogu voditi do lošeg funkcioniranja u strukturi ili službi. Preporučljivo je da planovi zgrade čine dio programa hitnih mjera. Oni trebaju prikazati raspored, izvore energije i gdje ih isključiti, kao i spremišta.

Poglavlje 4 – Provjera gradiva

Uz brigu oko provjera zgrade, provjera arhivskog gradiva je također nužan za program u slučaju katastrofa. Cilj je identificirati koje je gradivo pohranjeno, gdje je ono smješteno, te da li je opisano. Te informacije su potrebne kada se planira ili in situ zaštita ili evakuacija vitalnog gradiva.

Poglavlje 5 – Provjera pohrane

Usko povezano sa provjerom gradiva i provjera prakse pohrane će također pomoći u planiranju za slučaj katastrofa. Naravno, osnovno načelo zaštite je, ukoliko je to moguće, da svo arhivsko gradivo treba:

- biti pohranjeno u odgovarajućim arhivskim kutijama
- na odgovarajući način smješteno na policama

Kutijama treba pridati posebno značenje u pripremanju za slučaj katastrofa. Kao što je potrebno zaštititi sadržaj – on se može razmatrati kao posljednja linija obrane – kutije su također važne ukoliko se arhivsko gradivo mora seliti.

Preporučljivo je da, minimalno, svo vitalno gradivo treba biti pohranjeno u arhivskim kutijama i smješteno na policama. Kutije trebaju biti takve vrste koja pruža dobru zaštitu, ali i koje su također lako prenosive. Prednost treba dati čeličnim policama zbog njihove otpornosti na vatru i druge vrste opasnosti.

Drugi dio kontrole pohrane je identificiranje gdje je vitalno gradivo smješteno, tako da ono može biti premješteno ukoliko je to nužno. To je najlakše učiniti izradom plana, koji može biti dio plana zgrade koji je spomenut ranije. Dodatne ili alter-

nativne mjere su i označavanje vitalnog gradiva na poseban način, kako bi ga bilo lako identificirati.

Poglavlje 6 – Procjena rizika

U središtu programa hitnih mjera mora biti pažljiva procjena rizika koji proizlaze iz različitih slučajeva i kombinacija slučajeva. Vodič uključuje jednostavnu matricu i sugerira korištenje tri razine važnosti i vjerojatnosti. Pomnožene one daju vrijednost rizika. Mogu se koristiti i sofisticiranije tehnike, ali za one koji nisu upoznati s procjenom rizika, preporuča se jednostavna formula.

Poglavlje 7 – Reakcija

Zaštita in situ

Kada su rizici od oružanog sukoba i fizičkih oštećenja za vitalno gradivo i drugo arhivskog gradivo označeni kao visoki, ono može biti zaštićeno ili in situ, dakle u zgradi u kojoj je ono pohranjeno, ili njegovom evakuacijom u sklonište. Odluke o tome ovise o lokalnim uvjetima, ali zaštita in situ općenito ima prednost pred evakuacijom iz slijedećih razloga:

- ne postoji opasnost za gradivo prilikom transporta
- može se provesti lakše i brže
- uvjeti pohrane su bolji nego u skloništu
- osoblje će biti na raspolaganju za nadzor bilo kakvog premještanja gradiva i njegovog stanja
- ostala sredstva arhiva biti će dostupnija nego u skloništu.

Preporučljivo je da se zaštita in situ uvijek uzme u obzir kao prva, a samo ukoliko ona nije moguća ili odgovarajuća, treba ići na evakuaciju.

Reakcija 2: Evakuacija

U nekim slučajevima evakuacija gradiva može biti najbolji ili jedini način njegove zaštite od učinaka oružanog sukoba:

- kada je arhivska zgrada na području visokog rizika;
- kada je arhivska zgrada na teritoriju za koje postoji vjerojatnost da će biti okupirano od strane neprijatelja (iako, čak i u tim okolnostima, ostavljanje gradiva zaštićenog in situ, može biti poželjnije)
- ukoliko je arhivska zgrada pretrpjela različita oštećenja, te uvjeti pohrane više nisu prihvatljivi.

Kako bi bila djelotvorna, evakuacija mora biti pažljivo planirana i rizik do kojeg je gradivo izloženo tijekom evakuacije i u novom mjestu pohrane mora biti pažljivo procjenjen i uspoređen s rizikom ostanka i zaštite gradiva in situ.

Vrste evakuacije

Postoje 2 vrste evakuacije:

- evakuacija planirana prije krize i
- evakuacija za vrijeme krize, evakuacija za vrijeme katastrofe.

Prva vrsta se poduzima ukoliko je utvrđeno da je rizik ostanka gradiva in situ prevelik, npr. ukoliko je utvrđeno da je zgrada slaba ili blizu vojnih ciljeva. Ova vrsta ima prednost pred drugom budući postoji više vremena za njeno planiranje i provođenje i lakše je naći načine zaštite gradiva tijekom i nakon evakuacije. Evakuacija u hitnim slučajevima može biti nužna u slučaju neposrednog napada na zgradu topništvom ili bombama (koje neizbježno slijedi požar) ili ukoliko postoji neposredan i visoki rizik od takvog napada. Evakuacija arhivskoga gradiva iz oštećene zgrade može biti veoma opasna, s rizikom urušenja zgrade. U takvim slučajevima, potrebno je konzultirati civilne ili vojne inženjere.

Kod obje vrste evakuacije, stvari se mogu poboljšati i rizici smanjiti planiranjem, a naročito postavljanjem 3 pitanja:

1. što je potrebno evakuirati?
2. kamo to treba evakuirati? i
3. kako će se izvršiti evakuacija?

Kutije

O prednostima zaštite u uvjetima kada je arhivsko gradivo pohranjeno u arhivskim kutijama već je bilo riječi na više mjesta u ovom izvještaju. U slučaju evakuacije, ipak, potrebne su neke vrste pomoćnih kutija. Kutije će olakšati preseljenje dokumenata i omogućiti njihovu zaštitu tijekom prijevoza i na novoj lokaciji. U slučaju planiranja evakuacija prije krize, gradivo može biti smješteno u kutijama i prije nego što će biti preseljeno. Vrsta kutija treba biti pažljivo ispitana, na temelju klimatskih uvjeta pri prijevozu i u skloništu.

Tajnost

U nekim slučajevima poželjno je, pa čak i nužno, držati u tajnosti količinu onoga što se evakuiru i položaj skloništa. To će biti naročito važno u slučaju arhivskoga gradiva najviše kulturne važnosti, arhivskoga gradiva koje utjelovljuje ili simbolizira

ra kulturne ili nacionalne težnje, koje mogu biti cilj napada protivničkih snaga. S druge strane, opsežnu evakuaciju teško je držati u tajnosti. To može voditi do politike, koja je vođena u Velikoj Britaniji tijekom Drugog svjetskog rata, evakuacije malih količina naročito vrijednog gradiva do vrlo tajnih skloništa, dok su velike količine važnog arhivskog gradiva preseljene s manje tajnosti na druge lokacije.

Planovi evakuacije

Evakuacije o kojima je bilo riječi, trebaju biti formalizirane u planu evakuacije u kojem će biti prikazano što će biti evakuirano u kojim okolnostima i kamo, te koliko dugo će to trajati. To treba činiti dio dokumentacije programa hitnih mjera.

Poglavlje 8 – Politika u slučaju katastrofa

Nacionalni arhiv mora odlučiti o svojoj politici u slučaju oružanog sukoba. To treba biti koordinirano s bilo kojom nacionalnom ili regionalnom politikom reakcija na katastrofe, bilo prirodnih ili onih koje prouzrokuje čovjek. To treba biti istaknuto u izjavi o politici, kratkom dokumentu u kojem je utvrđeno što će ustanova činiti i u kojim okolnostima reagirati na opasnost. Izjava može biti javna ili ne, ali s njenim sadržajem trebaju biti upoznati barem ključni članovi osoblja arhiva i u nadređenom ministarstvu.

Područja politike trebaju uključivati (to nije iscrpan popis):

1. Što će zaštita pružiti "vitalnom gradivu"?
2. Što će zaštita pružiti drugom gradivu?
3. Da li zaštititi gradivo in situ ili evakuacijom?
4. Kakav je odnos tih programa prema nacionalnim, regionalnim ili planovima institucija za suočavanje s katastrofama?
5. Koja će sredstva biti dostupna za implementaciju politike u fazi prije oružanog sukoba?
6. Da li će to biti samo postojeće osoblje i oprema u arhivu, ili će biti dostupna i druga sredstva?

Izjava također treba sadržavati **ovlasti pokretanja programa**: pod kojim okolnostima, kako i tko će pokrenuti program u slučaju katastrofa.

Morate odlučiti, u suradnji s nadređenim ministarstvom i civilnim i vojnim vlastima u vašoj zemlji, što će značiti vaša politika za zaštitu arhivskog gradiva u slučaju oružanog sukoba. Ta politika mora biti utemeljena na lokalnim uvjetima (npr. možete odlučiti kao jednu krajnost da nemate posebnu politiku za zaštitu u slučaju oružanog sukoba, već da poduzmete opće zaštitne mjere protiv prirodnih opasnosti i opasnosti koje uzrokuje čovjek, ili, kao drugu krajnost, možete utvrditi

faze reakcije prema deklaraciji o ratu, invaziji, i dr.). Opći smjerovi politike biti će usuglašeni s vašim nadređenima, ali detalje trebate utvrditi vi. Trebate istaknuti politiku u kratkoj izjavi i upoznati s odlukom djelatnike i druge izvan institucije (npr. kolege u drugim institucijama).

Kontrolna lista pitanja:

1. Da li arhiv ima opći plan u slučaju katastrofa?
2. Da li postoji nacionalni plan reakcije na katastrofe?
3. Da li ste izradili izjavu o politici?
4. Da li je vaša politika u slučaju katastrofa dogovorena s nadređenim Ministarstvom i drugim relevantnim civilnim ili vojnim vlastima u vašoj zemlji?
5. Kakav je odnos između vaše politike i drugih programa hitnih mjera?
6. Da li je ključno osoblje svjesno politike?
7. Da li ste raspravili tu politiku s drugim institucijama u području zaštite kulturne baštine, odnosno muzejima, knjižnicama i galerijama?
8. Da li ste o svojoj politici raspravili s drugim javnim ustanovama, koje će vjerojatno imati razrađeni odgovor na katastrofe, npr. središnjom bankom u vašoj zemlji?

Dodatak A: Suradnja i koordinacija

U slučaju oružanog sukoba, službe i infrastruktura (energetske mreže, vođopskrba, prijevoz) mogu biti u prekidu, a broj osoblja u arhivu vjerojatno će opasti. U tim okolnostima, koordinacija i suradnja s kolegama u drugim ustanovama biti će nužna. Okvir za suradnju treba biti utvrđen znatno prije nego što sukob započne. Također, morate znati kada zatražiti savjet na lokalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini.

Utvrđite sve izvore moguće suradnje: druge institucije koje se bave čuvanjem kulturnih dobara (knjižnice, galerije, muzeji itd.) u vašoj sredini i raspravite s njima opseg zajedničkih sredstava (uključujući prostor za pohranu, opremu, izvore energije) što može biti korisno u slučaju katastrofe. Utvrđite okvirni dogovor prema kojem će se takva sredstva dijeliti među institucijama. Utvrđite druge organizacije s sredstvima koja mogu biti korisna, odnosno:

- škole s dvoranama u koje može biti pohranjeno oštećeno arhivsko gradivo;
- lokalna transportna poduzeća s vozilima koji se mogu koristiti za evakuaciju arhivskoga gradiva
- lokalne banke s zaštitnim trezorima u koje može biti pohranjeno osjetljivo vitalno gradivo
- dogovorna udruživanja.

1. Da li ste kontaktirali sve knjižnice, muzeje i galerije u vašem gradu?
2. Da li ste kontaktirali druge organizacije koje vam mogu pomoći u slučaju oružanog sukoba?

Dodatak B: Trening

Ovo je bitan dio vaših priprema za slučaj katastrofe, budući će uvježbani djelatnici biti sposobni odgovoriti znatno djelotvornije.

Važno je da se djelatnici osjete uključenima u pripreme za slučaj katastrofe i usvoje ih.

Najprije biste trebali izraditi popis vještina koje tražite u vlastitim okolnostima. Neki primjeri su navedeni niže kako bi vam pomogli, ali morate razviti vlastite:

- tehnike konzervacije
- osnovna načela zaštite
- osnovne vještine upravljanja
- manualne vještine
- prihvatljiva fizička sposobnost.

Nakon toga, potrebno je utvrditi koji djelatnici posjeduju vještine ili sposobnostima da ih nauče. Ne moraju svi zaposleni posjedovati sve te vještine ili poznavati cijeli program hitnih mjera. Ono što je potrebno je integrirani program, u kojem svaki djelatnik igra ulogu.

Treće, morate utvrditi područja gdje vaši djelatnici nemaju potrebne vještine i pronaći program kako biste to osigurali. Također, možete se obratiti i drugim institucijama da vam pomognu u tome ili osigurati vještine koje nedostaju vašim djelatnicima. To je drugi aspekt suradnje i koordinacije, obrađen u posebnom Dodatku.

Programi treninga moraju se redovito revidirati.

1. Da li imate programe treninga? Da li oni uključuju pripreme na katastrofe?
2. Da li ste utvrdili vještine potrebne kao odgovor na oružani sukob ili druge katastrofe?
3. Koliko takvih vještina posjeduju vaši djelatnici?

Summary

UNESCO'S EMERGENCY PROGRAMME FOR SAFEGUARDING OF VITAL RECORDS IN THE CASE OF ARMED CONFLICTS

Protection in armed conflict may be considered as a specialised aspect of disaster prevention. It requires the same approach of risk analysis and assessment followed by the development of strategies for avoidance or reduction of the perceived risks. In the initial stages, the threat is likely to be of direct physical damage and fire resulting from bombardment, while after the fighting harm to collections will continue from damage to the building fabric and equipment, together with dislocation of services and personnel.

Armed conflict protection has to consider two elements: 1. The use of protective techniques in the archive building (in situ protection), building on the building's own strengths to increase the insulation of the archives from the high energy released in weapons attacks and 2. Evacuation and sheltering of records, which involves criteria of selection for protection, identification of shelter sites, physical arrangements for moving and consideration of circumstances in which the procedure will be initiated.

In one of its resolutions XXXI International Conference of the Round Table on Archives requested UNESCO to undertake a RAMP study on destroyed and damaged archives since 1900. In 1997 UNESCO commissioned ICA to develop emergency programmes for safeguarding of vital records in the event of armed conflict. The "Emergency Programme for Safeguarding of Vital Records in the Event of Armed Conflict" was published in 1998.

Based on the case studies carried out in three countries (Croatia, Costa Rica and Gambia) a general guide to producing emergency programmes was prepared. The guide is intended to achieve a number of objectives: to help the managers of archives to react quickly and effectively in situations of war, to minimise the damage to the most important records, to influence decision makers of the importance of vital records and the need to make resources available before, during and after an emergency, to give archives staff practical instruction on what to do and to encourage archives to take simple precautionary actions which will protect against other types of disaster.

Key Words: vital records, archives, armed conflicts, protection of archives, UNESCO

Članak prevela i sažetke izradila Snježana Zgorelec